

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

Д’ЯКОНОВ КИРИЛО МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 336.713:[336.77:330.131.7](043.3)

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державному вищому навчальному закладі “Українська академія банківської справи Національного банку України”.

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор,
заслужений економіст України
Єпіфанов Анатолій Олександрович,
ДВНЗ “Українська академія банківської справи
Національного банку України”, ректор

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Грушко Віктор Іванович,
Університет економіки та права “КРОК”,
завідувач кафедри фінансів
та банківського бізнесу;

кандидат економічних наук
Набок Руслан Миколайович,
Національний банк України,
заступник начальника управління –
начальник відділу аналізу та
внутрішніх процедур інспектування
Департаменту інспектування банків

Захист дисертації відбудеться 10 червня 2011 р. о 12.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.081.01 у Державному вищому навчальному закладі “Українська академія банківської справи Національного банку України” за адресою: 40000, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Державного вищого навчального закладу “Українська академія банківської справи Національного банку України” за адресою: 40000, м. Суми, вул. Покровська, 9/1.

Автореферат розісланий “___” травня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.М. Бурденко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Негативні наслідки світової фінансової кризи, що суттєво послабили вітчизняну банківську систему, виявили неготовність більшості банків до оперативного і адекватного коригування кредитної політики в напрямку пошуку оптимального співвідношення між потребами клієнтів у кредитних ресурсах, ризиками кредитування, вимогами до забезпечення ліквідності, вимогами до забезпечення кредитних коштів суб'єктів господарювання реальними активами тощо. Процеси інтернаціоналізації та глобалізації на фінансовому ринку, адаптація вітчизняного банківництва до умов турбулентності сучасних економічних відносин, асиметрія фінансової інформації тощо загострюють питання необхідності переоцінки ролі та місця управління кредитними ризиками банків в загальній системі забезпечення їх фінансової стійкості. Сьогодні кредитний ризик-менеджмент розглядається вже не тільки в системі координат “банк – клієнт”, а стає домінуючим фактором регулювання співвідношення позичкового та промислового капіталів, значною мірою визначає результативність використання кредитних ресурсів в перерозподільних процесах і реальному секторі економіки. Це обумовлює необхідність переоцінки теоретичних підходів, організаційно-правових та інформаційно-аналітичних засад управління банківськими ризиками кредитних операцій для реалізації стратегічних і тактичних цілей забезпечення фінансової стійкості банківської системи.

Фундаментальні основи банківського ризик-менеджменту закладені Ф. Аленом, Х. Грюнінгом, Х. Димакосом, У. Деволдом, Г. Дрізом, Г. Кауфманом, Г. Марковіцем, Н. Мерфі, П. Роузом, Дж. Сінкі та ін. Ґрунтовні дослідження щодо управління кредитними ризиками банку здійснені російськими та українськими науковцями та практиками, зокрема: В. Буряком, Т. Васильєвою, О. Васюренком, В. Вітлінським, П. Гармидаровим, В. Грушком, О. Дзюблюком, А. Єпіфановим, О. Лаврушиним, Р. Набоком, О. Пернарівським, Л. Примостокою, І. Салом, Н. Хохловим, А. Чугуновим та ін.

В той же час, не дивлячись на наукові здобутки та практичний досвід щодо кредитного ризик-менеджменту, низка питань все ще залишається невирішеною остаточно. Так, зокрема, подальшого розвитку вимагають методологія диференційованої оцінки кредитного ризику позичальника, врахування регіональних аспектів при оцінці ризику кредитного портфеля банку, використання методів стратегічного портфельного аналізу в управлінні кредитним ризиком банку тощо. Об'єктивна потреба у розвитку системних досліджень в цьому напрямку, актуальність даного питання та його практична значущість обумовлюють вибір теми, мети та завдань дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, отримані при підготовці дисертації, враховані при підготовці звітів за науково-дослідними роботами, що виконуються в ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”, в тому числі: за темою “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер держ. реєстрації 0102U006965) – пропозиції щодо управління індивідуальним кредитним

ризиком позичальників; за темою “Розвиток механізму функціонування банківської системи України під впливом іноземного капіталу” (номер держ. реєстрації 0107U012112) – пропозиції щодо управління портфельним кредитним ризиком банку; за темою “Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів” (номер держ. реєстрації 0109U006782) – пропозиції щодо врахування регіональних аспектів при формуванні кредитного портфеля банку.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є удосконалення науково-методичних засад управління кредитним ризиком в комерційних банках та ризиком кредитного портфеля з урахуванням регіональних і галузевих пріоритетів кредитної політики банку.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких наукових задач:

- систематизувати теоретичну базу дослідження економічних ризиків;
- виокремити місце кредитних ризиків в системі банківських ризиків;
- узагальнити методичну базу управління кредитним ризиком в банку;
- визначити фінансово-економічні передумови зростання ризиковості кредитної діяльності банків України, проблеми та перспективні напрямки практичної діяльності з управління ризиками кредитування у вітчизняних банках (на прикладі АТ “ОТП Банк”);
- обґрунтувати концептуальні основи формування системи управління кредитним ризиком в банку;
- удосконалити наукові підходи до управління індивідуальним кредитним ризиком позичальників;
- розвинути методичне підґрунтя управління ризиком кредитного портфелю банку;
- розробити механізм врахування регіональних ризиків при формуванні кредитного портфеля банку;
- розвинути методичну базу використання стратегічного портфельного аналізу при формуванні галузевих пріоритетів щодо управління кредитним ризиком банку.

Об’єктом дослідження є економічні відносини, що виникають у процесі здійснення банками кредитної діяльності.

Предметом дослідження є науково-методичне забезпечення та практичний інструментарій управління кредитними ризиками в комерційних банках.

Методи дослідження. Методологічне підґрунтя дисертаційного дослідження склали фундаментальні положення банківської справи, ризикології, теорії фінансового посередництва, сучасні концепції банківського менеджменту та ризик-менеджменту, наукові здобутки вітчизняних та зарубіжних дослідників. В процесі роботи використовувалися такі методи наукового дослідження: наукова абстракція та логічне узагальнення (в процесі розвитку категоріально-понятійного апарату дослідження); структурно-факторний та порівняльний аналізи (при класифікації та структуризації елементів кредитного ризику банку); експертних оцінок і групувань (при розробці пропозицій щодо оптимізації регіональної структури кредитного портфеля банку); методи індукції та дедукції

(при розробці структурно-логічної схеми функціонального наповнення етапів управління кредитним ризиком банку); методи кореляційно-регресійного аналізу (при розробці пропозицій щодо оптимізації кредитного портфеля банку) тощо.

Інформаційно-фактологічну основу дослідження склали: закони України, укази Президента України, нормативні акти Кабінету Міністрів України, аналітичні огляди та звітні дані Національного банку України, Державного комітету статистики України, Асоціації українських банків, наукові публікації вітчизняних та закордонних дослідників, присвячені управлінню ризиками банків.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні науково-методичних підходів до управління кредитним ризиком в комерційних банках та ризиком кредитного портфеля з урахуванням регіональних та галузевих пріоритетів кредитної політики банку.

Найбільш вагомими науковими результатами дисертаційного дослідження є такі:

вперше:

- обґрунтовано необхідність врахування при оцінці кредитного ризику та запропоновано науково-методичний підхід до оцінки ймовірності дефолту позичальника за основною сумою боргу (залежно від стану та достатності фінансових ресурсів позичальника) та за відсотками по кредиту (залежно від співвідношення між валовою рентабельністю активів позичальника та середньозваженою ставкою відсотка за позиковим капіталом після його поповнення за рахунок нового кредиту); розроблено інструментарій прогнозування можливості настання ризику неповернення відсотків за кредитом на основі врахування рівня запасу процентної кредитоспроможності позичальника;
удосконалено:
- методичні засади оцінки ринкової доходності кредитної операції банку, які, на відміну від існуючих, враховують річну ставку відсотків за кредитом, ймовірність та розмір втрат банку у випадку дефолту позичальника; обґрунтовано доцільність використання рівня середньорічних втрат ринкової доходності кредиту для банку як індивідуального за кожним кредитним договором страхового резерву, запропоновано методичний підхід до його оцінки;
- інструментарій врахування регіональних ризиків при формуванні кредитного портфеля банку, що, на відміну від існуючих підходів, базується на порівнянні відносних рейтингових позицій регіонів, обчислених за індексом концентрації проблемної (зокрема, простроченої) заборгованості банку та за рівнем територіальної концентрації його філіальної мережі. Це дозволяє банку більш обґрунтовано підходити до вибору регіональних пріоритетів у розвитку філіальної мережі, до регіональної диференціації при виборі стратегії управління кредитним ризиком;
- структурно-логічну схему процесу формування та оптимізації кредитного портфеля банку з урахуванням фактора ризику, яка, на відміну від існуючих підходів, враховує обов'язковість забезпечення його відповідності сформованій банком кредитній політиці, передбачає ранжування кредитних заявок в порядку зниження коефіцієнта співвідношення ринкової доходності і потре-

би позичальника в кредиті, дозволяє формалізувати механізм та критерії коригування структури кредитного портфеля банку, виходячи з обмежень його ресурсних можливостей та вимог до доходності;

набули подальшого розвитку:

- теоретичні засади формування системи управління кредитним ризиком в банку шляхом впорядкування функціонального навантаження підсистем інституційного, організаційного, методичного та процесно-функціонального забезпечення, обґрунтування змісту принципів управління кредитним ризиком банку та їх розподілу на загальні та специфічні;
- підхід до класифікації факторів формування кредитного ризику позичальника, який, на відміну від існуючих, передбачає їх ідентифікацію на мікро- та макрорівнях з одночасним розподілом на фактори загальної дії (по всім складовим кредитного портфеля для усунення негативного впливу факторів загальної дії) та фактори, специфічні для певного позичальника (за країною його розташування; регіоном локалізації його бізнес-інтересів; видом його економічної діяльності; специфікою його бізнесу, продукту або послуги);
- напрямки використання стратегічного портфельного аналізу при формуванні галузевих пріоритетів кредитної діяльності банку в контексті забезпечення необхідної якості кредитного портфеля за критерієм сукупного кредитного ризику, що дозволило: розробити матрицю конкурентного позиціонування кредитних ризиків окремих видів економічної діяльності; виділити в ній зони консервативної стратегії безпечного кредитування, компромісної стратегії безпечного кредитування, компромісної стратегії ризикового кредитування, агресивної стратегії ризикового кредитування; розробити пропозиції щодо оптимізації галузевої структури кредитного ризику банку та адресного застосування заходів управлінського впливу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні наукові положення дисертаційної роботи доведено до рівня методичних розробок, які можуть використовуватися на макрорівні – Національним банком України в контексті розвитку наукового підґрунтя регулювання та нагляду за банківською діяльністю; на мікрорівні – при розширенні банками організаційно-економічних форм та механізмів управління кредитним ризиком. Пропозиції дисертанта щодо впливу сформованої філіальної мережі на сукупний кредитний ризик портфеля кредитів банку використовуються в поточній діяльності Управління Національного банку України в Сумській області (довідка від 12.01.2011 № 12-016/160); пропозиції щодо застосування показників відносної рейтингової позиції при оптимізації регіональної структури кредитного портфеля банку – в діяльності Сумського управління ПАО “УкрСиббанк” (довідка від 24.09.2010 № 358/1-251); пропозиції щодо оцінки індивідуального кредитного ризику позичальників – в діяльності Сумського відділення ПАТ “Універсал Банк” (довідка від 20.10.2010 № 2/211-01); пропозиції щодо функціонального наповнення етапів управління кредитним ризиком банку – в діяльності відділення АТ “ОТП Банк” в м. Суми (довідка від 24.12.2010 № СОО–01/285).

Результати наукового дослідження використовуються у навчальному процесі ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України” при викладанні дисциплін “Ризик-менеджмент”, “Ризикологія”, “Фінансове посередництво”, “Проектне фінансування” (акт від 07.09.2010).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною завершеною науковою працею, в якій використано лише ті положення, які є результатом особистих досліджень здобувача. Наукові положення, які виносяться на захист, одержані автором самостійно і відображені в опублікованих працях.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові результати, отримані автором при роботі над дисертаційним дослідженням, доповідалися, обговорювалися й одержали позитивну оцінку на наукових і науково-практичних конференціях, зокрема: всеукраїнських науково-практичних конференціях “Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України” (м. Суми, 2007 р., 2008 р., 2010 р.); Шостій міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених “Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації” (м. Тернопіль, 2009 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції “Международные и национальные особенности прикладной экономики” (м. Пенза, Росія, 2008 р.); I Міжнародній науково-практичній конференції “Проблеми формування нової економіки XXI століття” (м. Дніпропетровськ, 2008 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Vedecky industry evropskeho kontinentu” (м. Прага, Чехія, 2008 р.); III Всеукраїнській науково-практичній конференції аспірантів та молодих вчених “Розвиток фінансово-кредитної системи України: здобутки, проблеми, перспективи” (м. Львів, 2007 р.).

Публікації. Отримані автором дисертаційного дослідження наукові результати знайшли відображення в 13 працях загальним обсягом 2,63 друк. арк., з яких особисто автору належать 2,27 друк. арк., у тому числі 5 статей у наукових фахових виданнях з економіки, 8 публікацій у збірниках матеріалів конференцій.

Структура і зміст роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Повний обсяг дисертації – 256 сторінок, у т.ч. на 104 сторінках розміщено 27 таблиць, 38 рисунків, 8 додатків і список літератури з 213 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** визначено актуальність, мету, завдання, об’єкт, предмет та методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичну значущість результатів.

У першому розділі “**Теоретичні засади управління кредитним ризиком банківської діяльності**” узагальнено теоретичну базу дослідження економічних ризиків, виокремлено місце кредитних ризиків в системі банківських ризиків, систематизовано підходи до управління ними, визначено фінансово-економічні передумови зростання ризиковості кредитної діяльності банків України.

Узагальнення концептуальних положень ризикології дозволило обґрунтувати принципові розбіжності класичного та неокласичного поглядів на трактування ризику як економічної категорії, здійснити ретроспективне дослідження

розвитку неокласичних трактувань поняття “ризик”, а також порівняльний аналіз результатного і процесного напрямів в сучасних підходах до розуміння ризику в межах неокласичної економічної школи. Систематизація наукових поглядів вітчизняних та закордонних дослідників довела, що сучасні спроби категоріальної універсалізації побудовані на поєднанні окремих елементів різних підходів.

Банківський ризик автором розуміється як кількісно оцінена можливість невідповідності об’ємних, просторових та часових параметрів фінансових потоків банку очікуваним в результаті цілеспрямованої дії або бездіяльності зацікавлених суб’єктів економічних відносин, що відбивається на зміні його фінансового стану та динаміки розвитку. Разом із загрозою понесення певних фінансових втрат при несприятливому розвитку ситуації банківський ризик одночасно є потужним стимулятором, що спонукає банки працювати для досягнення успіху в конкурентному середовищі.

Автором обґрунтовано, що в процесі взаємодії окремих різновидів банківських ризиків можливість появи адитивної або мультиплікативної суперпозиції може виникати лише за ризиком ліквідності і ризиком капітальної стійкості, тоді як інші фінансові банківські ризики діють як фактор виникнення цих двох видів ризиків. Таким чином, банківські ризики автор розділяє на: ризики-фактори (процентний, валютний, кредитний, операційний та інвестиційний ризики) – виявляються у відхиленні фактичних фінансових потоків від очікуваних з відповідною зміною фінансових результатів банку та обсягів активів і пасивів, та ризики-результати (ризик ліквідності і ризик капітальної стійкості) – виникають внаслідок зміни співвідношення вартості активів та пасивів банку. Особливе місце у складі ризиків-факторів займає кредитний ризик банку.

Кредитний ризик банку пропонується трактувати як кількісно оцінену можливість невідповідності очікуванням об’ємних, просторових та часових параметрів фінансових потоків, пов’язаних з поверненням тіла кредитів та відсотків за ними позичальниками, в результаті цілеспрямованого або стихійного порушення порядку здійснення процесу банківського кредитування, що призводить до зміни якості фінансового стану та динаміки розвитку банку. Автором уточнено сутнісні елементи кредитного ризику банку: об’єкт, причини виникнення, характер дії, результати та функції.

Управління кредитним ризиком банку доцільно здійснювати на двох рівнях: 1) на індивідуальному рівні, де об’єктом управлінського впливу є система індивідуальних кредитних ризиків, які можуть бути згруповані за позичальниками та сегментовані за різними класифікаційними ознаками (сферами економічної діяльності, якістю фінансового стану, способом забезпечення позики, термінами кредитування тощо); 2) на загальному рівні, де об’єктом управління є ризик портфеля кредитних вкладень, в якому до певної міри усереднюються індивідуальні ризики позичальників з врахуванням їх структури. Систему управління кредитним ризиком банку доцільно будувати на основі ідентифікації різновидів кредитного ризику за етапами процесу кредитування з наступною диференціацією їх за характером впливу на прями (пов’язані з втратою тіла кредиту та відсотків) та непрямі. Автором визначено структурно-функціональне навантаження кожного етапу управління кредитним ризиком банку.

В роботі здійснено порівняльний аналіз найбільш поширених підходів до оцінки кредитного ризику та його наслідків: моделі R-аналізу потенційного позичальника, моделі “Z-аналізу” Альтмана, моделі нагляду за позиками Чессера методик бальної оцінки кредитів (PARSER і CAMPARI, методика аудиторської фірми Прайс Уотерхаус та ін.), множинних моделей портфельного аналізу (CreditMetrics, CreditRisk та ін.), моделі блукаючого дефолту, матриці міграції кредитних ризиків, підходів, передбачених Угодою про капітал Базель II (стандартизованого та підходу внутрішніх рейтингів).

Критичний аналіз найбільш поширених методів управління кредитним ризиком банку (лімітування, резервування, трансфер, диверсифікація, страхування тощо) дозволив дійти висновку, що їх класифікацію доцільно проводити за ознакою залучення в цей процес додаткових ресурсів – на внутрішні та зовнішні, а також за характером нормативного регламентування обов’язковості їх застосування – на обов’язкові та добровільні.

Проведений аналіз розвитку кредитної активності банків України підтвердив переважання темпів зростання обсягів проблемних кредитів над темпами нарощення обсягів кредитування в національній та іноземній валюті (рис. 1), що обумовлює погіршення якості кредитного портфеля банків України.

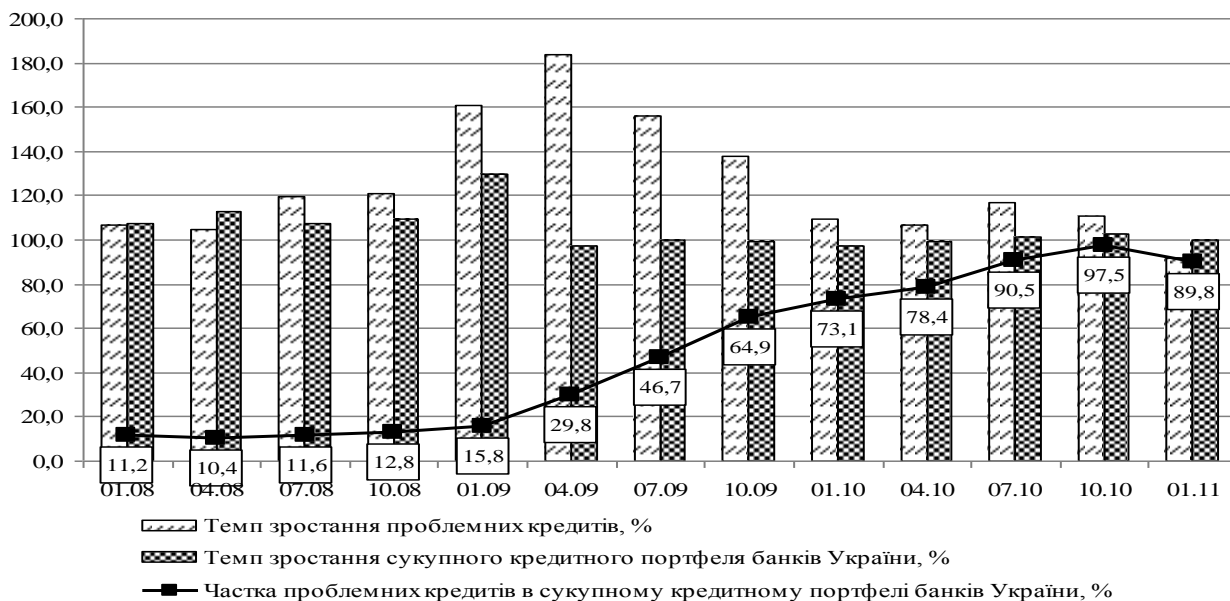

Рис. 1. Динаміка темпів зростання обсягів кредитів та простроченої заборгованості банків України в 2008–2010 рр.

Протягом 2008-2010 рр. в середньому за квартал заборгованість позичальників з підвищеним кредитним ризиком збільшувалася на 24,7 %, а приріст банківських кредитів становив лише 4,95 % (для позик в національній та іноземній валюті 6,06 % та 3,80 % відповідно). Такий дисбаланс зумовив зростання частки проблемної та сумнівної заборгованості за кредитами банків, яка в середньому в 2008–2010 рр. становила 48,7 %.

Автором сформульовано загальні тенденції в контексті динаміки кредитного ризику, а саме: погіршення якості кредитних портфелів банківських уста-

нов через зростання частки прострочених і сумнівних кредитів; втрата об'єктами застави частини вартості; збільшення частки пролонгованих кредитів; зниження прибутковості діяльності банків, у т. ч. через необхідність нарощення обсягів резервів для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків та списання безнадійної заборгованості банківськими установами, що посилює ризик збиткової діяльності для кредиторів, які проводили ризикову кредитну політику; подальше обмеження ресурсної бази, а отже й уповільнення темпів кредитування через високий відсоток проблемних кредитів, досить обережне ставлення зовнішніх кредиторів до ненадійних вітчизняних позичальників тощо.

У другому розділі **“Науково-методичне обґрунтування формування системи управління кредитним ризиком в банку”** обґрунтовано основи формування системи управління кредитним ризиком в банку, удосконалено методичні підходи до управління індивідуальним кредитним ризиком позичальників та портфельним кредитним ризиком банку.

Система управління кредитним ризиком в банку (рис. 2), на думку автора, повинна забезпечувати гнучкість, цілісність та інтеграційну взаємодію організаційно-інституціональних та методичних компонентів, координацію діяльності відповідних центрів відповідальності банку, об'єднаних у цільові та функціональні підсистеми, при формуванні та підтримці оптимального за структурою та якістю кредитного портфеля банку, здійснення банківської діяльності відповідно до основних пріоритетних цілей кредитної політики банку.

Автором поглиблено матричний підхід до класифікації факторів виникнення кредитного ризику позичальника, відповідно до якого вони ідентифікуються на мікро- та макрорівнях з одночасним розподілом на фактори загальної дії та фактори, специфічні для певного позичальника. Такий підхід передбачає підвищення оперативності прийняття управлінських рішень за рахунок формування двохрівневої системи управління кредитним ризиком банку, дозволяє диференціювати інструменти управління на: загальні (по всім складовим кредитного портфеля для усунення негативного впливу факторів загальної дії) та специфічні (для країни; регіону локалізації бізнес-інтересів позичальників; виду економічної діяльності та галузі; бізнесу позичальника, його продукту або послуги).

Так, наприклад, фактори, специфічні для певного виду економічної діяльності або галузі, виявляються в таких базових властивостях, як: 1) стійкість позичальника до макрошоків, тобто зміна рентабельності діяльності та обсягів продажів під впливом негативних змін макроекономічних чинників, що визначається техніко-технологічними особливостями організації діяльності в певній галузі з відповідною структурою витрат; 2) рівень залежності втрат при дефолті позичальника від середньої ліквідності майна підприємств в галузі з урахуванням концентрації зв'язаних застав; 3) кореляція між ймовірністю дефолтів позичальників, що мають однакову галузеву приналежність, яка посилюється під час виникнення кризових явищ в економіці.

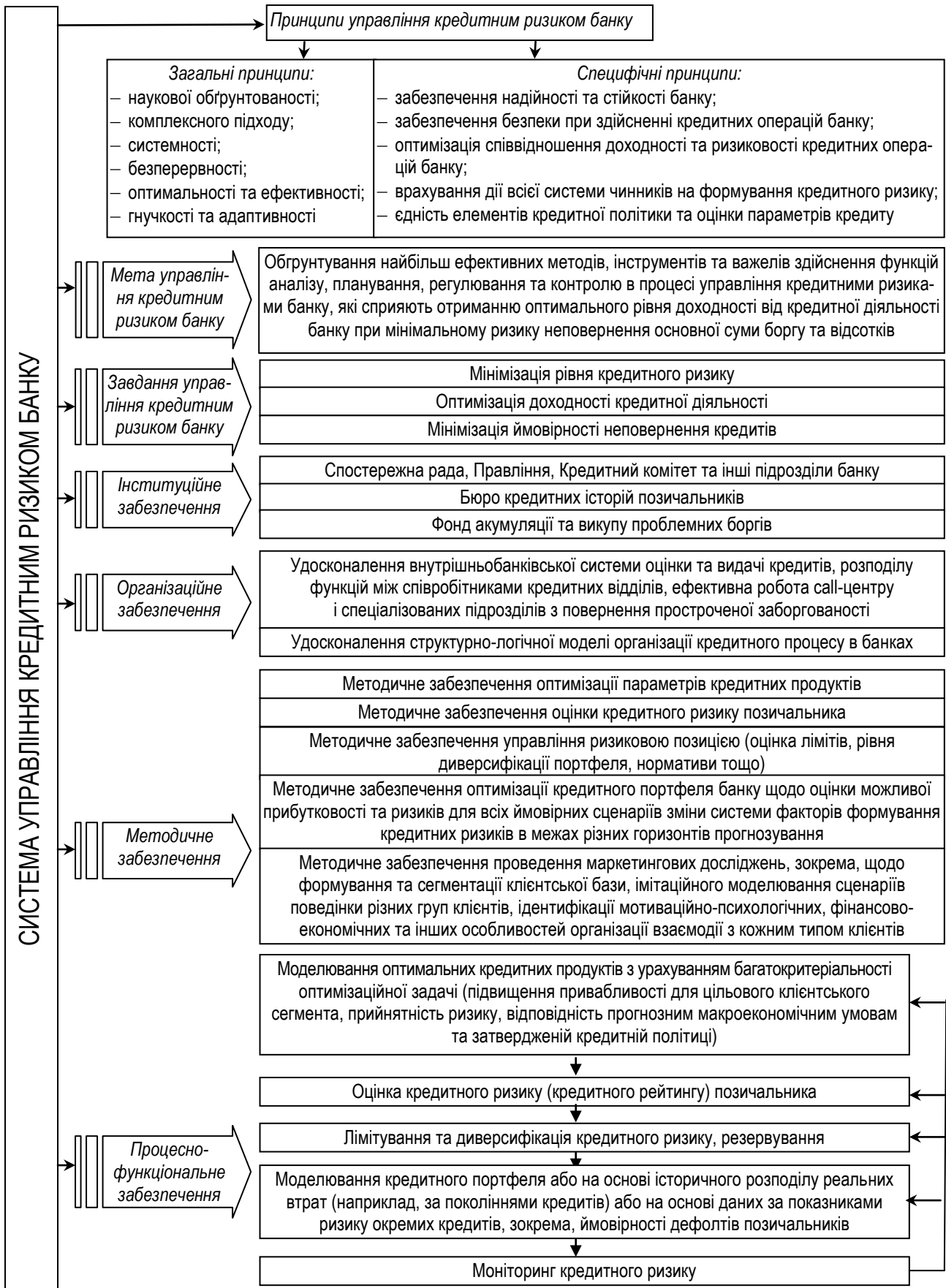

Рис. 2. Система управління кредитним ризиком банку

Автором розроблена структурно-логічна схема стрес-тестування кредитного портфеля банку, яка передбачає: здійснення кластерного аналізу кредитного портфеля, моделювання прогнозних тенденцій у розвитку макросередовища діяльності банку, соціально-економічного розвитку пріоритетного регіону або галузі, здійснення структурно-компонентної декомпозиції та моделювання фінансово-економічних характеристик кредитного портфеля банку, проведення сценарного аналізу ризиків, побудову карти ризиків тощо.

На основі дослідження світового досвіду управління кредитним ризиком банків в роботі запропоновано використання в банківській практиці України системи управління на основі зонування кредитного процесу з урахуванням зміни фінансових втрат, пов'язаних з існуванням кредитного ризику банку, в часі від моменту виникнення у кредиту перших ознак проблемності до моменту визнання його безперспективним з позиції повернення коштів кредитором. Очікуваними перевагами від впровадження такої системи є забезпечення високої оперативності антиризикових заходів на основі об'єктивної інформації про виникнення перших ознак проблемності в обслуговуванні позики, визначення критичних меж часового регламенту впровадження коригуючих дій в процесі управління кредитним ризиком банку, досягнення яких не дозволяє уникнути збитків.

Базовим елементом в системі ризик-менеджменту банку є оцінка індивідуального кредитного ризику позичальників. З метою її універсалізації та підвищення адекватності отриманих результатів запропоновано в процесі оцінки враховувати статистичні дані щодо ймовірності дефолту позичальника (як граничного випадку настання кредитного ризику), оцінювати цю ймовірність окремо для дефолту за основною сумою боргу та дефолту за відсотками по кредиту (рис. 3).

Це надає можливість підвищити точність прогнозування можливості виникнення ризикової ситуації та структурувати кредитний рейтинг позичальника за ретроспективою (сформованою в результаті минулої діяльності позичальника) та перспективою (сформованою внаслідок надання кредиту).

Орієнтовну оцінку ймовірності дефолту за основною сумою боргу (PDC) можна отримати шляхом узагальнення даних внутрішніх кредитних рейтингів позичальників, але в більшості методик, розроблених провідними рейтинговими агентствами, не виконується вимога монотонності зміни ймовірності дефолту при зміні кредитного рейтингу. Усунути цей недолік запропоновано шляхом згладжування і агрегації кредитних рейтингів.

Ймовірність дефолту позичальника за відсотками (PDp) запропоновано визначати в залежності від двох факторів:

- 1) валової рентабельності активів (GRA) у звітному періоді, що передуює часу кредитування;
- 2) рівня запасу процентної кредитоспроможності (k_{sic}), який запропоновано розраховувати як співвідношення диференціалу фінансового важеля та GRA :

$$k_{sic} = \frac{GRA - WADC}{GRA}, \quad (1)$$

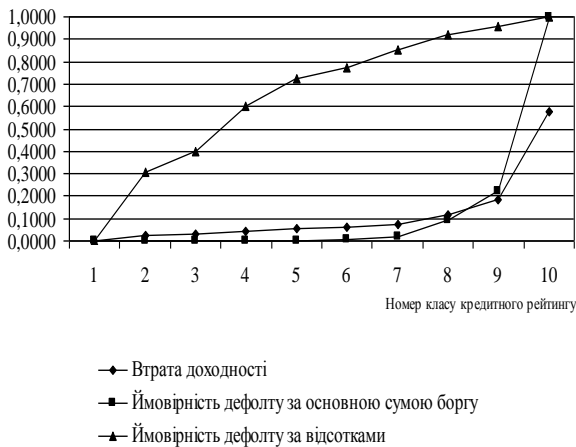
де $WADC$ – середньозважена ставка відсотка за позиковим капіталом в умовах залучення додаткового кредиту, %.

Підходи до побудови кредитних рейтингів позичальників					
Розроблені провідними рейтинговими агентствами світу				Авторський підхід	
Standard & Poor's		Moody's		Агрегований рейтинг	
Позначка	Ймовірність, %	Позначка	Ймовірність, %	Позначка	Ймовірність дефолту за основною сумою боргу, PD_c , %
AAA	0,00	Aaa	0,00	R1	0,000
AA+	0,00	Aa1	0,00		
AA	0,00	Aa2	0,00	R2	0,015
AA-	0,03	Aa3	0,06		
A+	0,02	A1	0,00	R3	0,035
A	0,05	A2	0,00		
A-	0,05	A3	0,00	R4	0,085
BBB+	0,12	Baa1	0,07		
BBB	0,22	Baa2	0,06	R5	0,285
BBB-	0,35	Baa3	0,39		
BB+	0,44	Ba1	0,64	R6	0,690
BB	0,94	Ba2	0,54		
BB-	1,33	Ba3	2,47	R7	2,120
B+	2,91	B1	3,48		
B	8,38	B2	6,23	R8	9,350
B-	10,32	B3	11,88		
CCC	21,94	Caa	18,85	R9	21,940
D	100,00	D	100,00	R10	100,000

а) Оцінка значень ймовірності дефолту позичальника за основною сумою боргу

Кредитний рейтинг (позначка)	Характер валової рентабельності активів GRA	Наявність запасу процентної кредитоспроможності K_{sic}	Рівень запасу процентної кредитоспроможності	$x=1-K_{sic}$	Середня ймовірність дефолту за відсотками, PD_p
r1	$GRA > 0$	$K_{sic} > 0$	$K_{sic} \geq 2,0$	$-1,0 \leq x$	0,000
r2			$1,5 \leq K_{sic} < 2,0$	$-1,0 \leq x < 0,5$	0,3085
r3			$1,0 \leq K_{sic} < 1,5$	$-0,5 \leq x < 0,0$	0,4013
r4			$0,5 \leq K_{sic} < 1,0$	$0,0 \leq x < 0,5$	0,5987
r5			$0,3 \leq K_{sic} < 0,5$	$0,5 \leq x < 0,7$	0,7257
r6			$0,0 \leq K_{sic} < 0,3$	$0,7 \leq x < 1$	0,7734
r7			$K_{анк} \leq 0$	$K_{анк} \leq 0$	$-0,3 \leq K_{sic} < 0,0$
r8	$-0,5 \leq K_{sic} < -0,3$	$1,3 \leq x < 1,5$			0,9192
r9	$-1,0 \leq K_{sic} < -0,5$	$1,5 \leq x < 2$			0,9599
r10	$GRA \leq 0$		будь-який		1,000

б) Оцінка значень ймовірності дефолту позичальника за відсотками по кредиту

в) Співвідношення між ринковою доходністю кредиту та ймовірністю дефолту для різних категорій кредитних рейтингів (при річній ставці відсотка 15 % та $LGD = 0,5$)

Рейтинг позичальника за ймовірністю дефолту за основною сумою боргу	Рейтинг позичальника за ймовірністю дефолту за відсотками									
	r1	r2	r3	r4	r5	r6	r7	r8	r9	r10
R1	1,1500	1,1269	1,1199	1,1051	1,0956	1,0920	1,0860	1,0811	1,0780	1,0750
R2	1,1499	1,1268	1,1198	1,1050	1,0955	1,0919	1,0859	1,0810	1,0779	1,0749
R3	1,1498	1,1267	1,1197	1,1049	1,0954	1,0918	1,0858	1,0809	1,0778	1,0748
R4	1,1496	1,1264	1,1195	1,1047	1,0951	1,0916	1,0856	1,0806	1,0776	1,0746
R5	1,1486	1,1254	1,1185	1,1037	1,0941	1,0906	1,0846	1,0796	1,0766	1,0736
R6	1,1466	1,1234	1,1165	1,1016	1,0921	1,0885	1,0826	1,0776	1,0746	1,0716
R7	1,1394	1,1163	1,1093	1,0945	1,0850	1,0814	1,0754	1,0705	1,0674	1,0644
R8	1,1033	1,0801	1,0732	1,0583	1,0488	1,0452	1,0393	1,0343	1,0313	1,0283
R9	1,0403	1,0172	1,0102	0,9954	0,9859	0,9823	0,9763	0,9714	0,9683	0,9653
R10	0,6500	0,6269	0,6199	0,6051	0,5956	0,5920	0,5860	0,5811	0,5780	0,5750

г) Оцінка кредитного ризику позичальника (при ставці відсотка 15 % та $LGD = 0,5$)

Рис. 3. Зміст та результати застосування методичного підходу до оцінки кредитного ризику позичальника

Проведене автором дослідження залежності доходності операцій кредитування від рівня кредитного ризику дозволило дійти таких висновків:

1) ринкова доходність i -ї кредитної операції для банку (d_i) не залежить від порядку погашення позичальником основної суми боргу за кредитом;

2) основними факторами, що її визначають, є річна ставка відсотка за кредитом (k), ймовірність дефолтів позичальника за основною сумою боргу (PD_c) та за відсотками по кредиту (PD_p), а також розмір втрат у випадку дефолту позичальника (LGD), який відповідно до рекомендацій Базельського комітету повинен визначатися індивідуально залежно від ринкової вартості застави та іншого забезпечення по позиції, наданого позичальником.

Ринкову доходність окремої кредитної операції для банку з урахуванням фактору ризику запропоновано розраховувати в такий спосіб:

$$d_i = (1 + k - LGD \cdot (PD_c + PD_p \cdot k)) \cdot \sum_{t=1}^T (1 - s_t), \quad (2)$$

де s_t – рівень погашення основної суми боргу в t -му році кредитного періоду T .

Як індивідуальний за кожним кредитним договором страховий резерв (RIR) запропоновано використовувати рівень середньорічних втрат ринкової доходності кредиту для банку, що може бути розрахований наступним чином:

$$RIR = LGD \cdot (PD_c + PD_p \cdot k). \quad (3)$$

Провідна роль в межах ризик-менеджменту банку належить управлінню ризиком кредитного портфеля. Узагальнення найбільш поширених підходів до оцінки величини сукупного ризику кредитного портфеля банку та його відповідності кредитній політиці банку (CreditMetrics, CreditRisk+, CreditPortfolioView, PortfolioManager, Kamakura та ін.) дозволило дійти висновку, що здебільшого вони дозволяють здійснити лише статичний аналіз ймовірності втрат за кредитами.

За пропозицією автора завдання управління ризиком кредитного портфеля доцільно розв'язувати на основі прирісного підходу, оскільки процес формування та оптимізації кредитного портфеля банку є динамічним (рис. 4).

Такий підхід враховує обов'язковість забезпечення відповідності кредитного портфеля сформованій банком кредитній політиці, передбачає ранжування кредитних заявок в порядку зниження коефіцієнта співвідношення ринкової доходності і потреби позичальника в кредиті, обмежує обсяг портфеля кредитними можливостями банку та перевищенням середньою ставкою відсотка за депозитами банку середньої ринкової доходності портфеля.

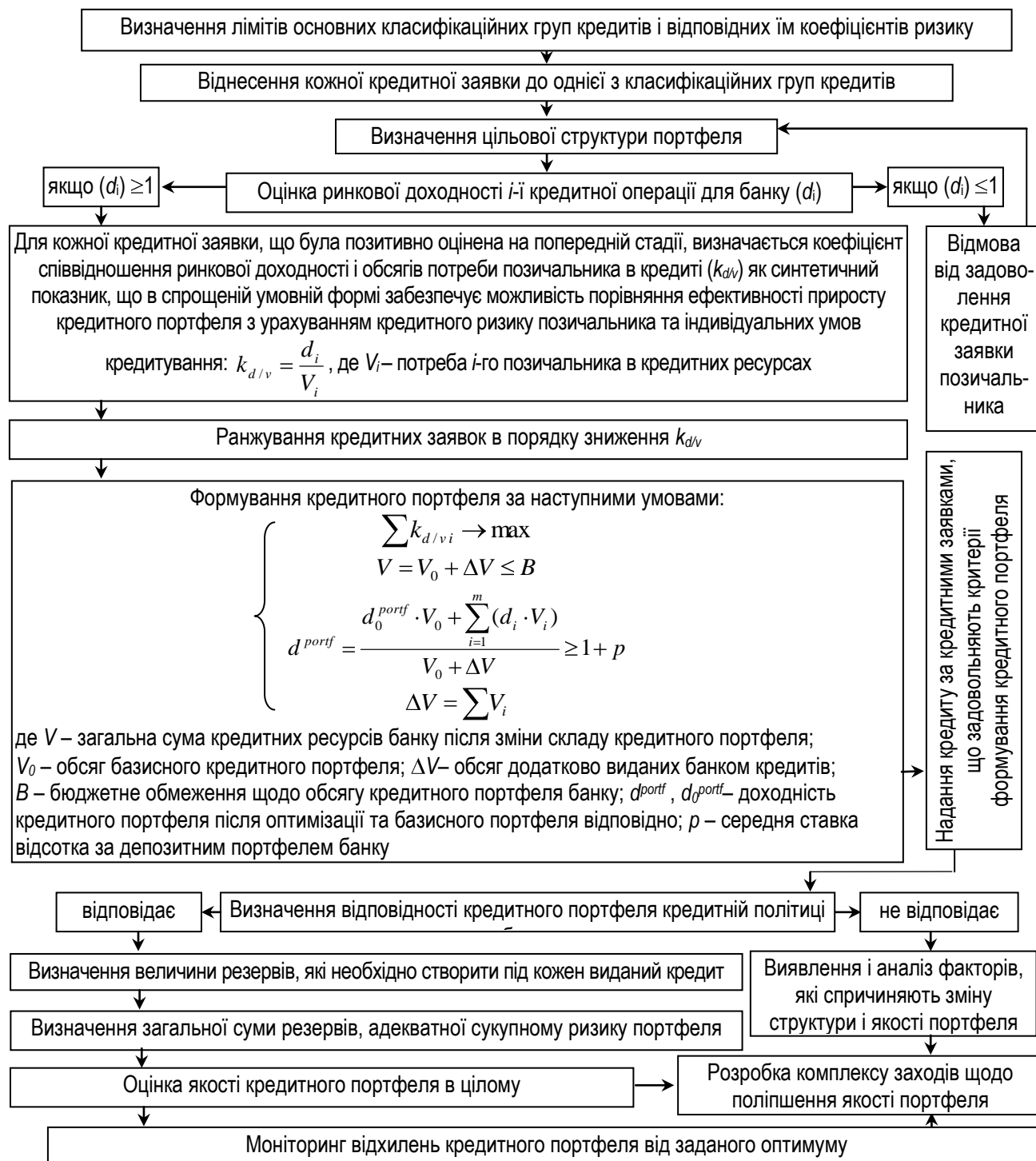

Рис. 4. Структурно-логічна схема процесу формування та оптимізації кредитного портфеля банку з урахуванням фактора ризику

У третьому розділі “**Врахування регіональних та галузевих аспектів при формуванні інструментарію управління кредитним ризиком банку**” визначено основні проблеми та перспективні напрямки практичної діяльності з управління ризиками кредитування у вітчизняних банках (на прикладі АТ “ОТП Банк”); розроблено механізм врахування регіональних та галузевих

аспектів при розробці практичного інструментарію зменшення проблемної кредитної заборгованості.

Проведене автором аналітичне дослідження функціонування системи управління кредитним ризиком у вітчизняних банках на прикладі АТ “ОТП Банк” довело, що в умовах подолання фінансової кризи вітчизняні банки спрямовують свої зусилля переважно на призупинення та запобігання подальшому зростанню простроченої заборгованості за вже наданими кредитами. Дослідження довело наявність в Україні територіальних диспропорцій щодо кредитно-депозитної активності банків, що позначається на якості організації кредитного процесу, доступності кредитних ресурсів, рівні відсоткових ставок, обсягах проблемної кредитної заборгованості, диференціації кредитних ризиків тощо, які необхідно враховувати в процесі вирішення завдання оптимального розміщення філіальної мережі банків.

Інструментом врахування регіональних ризиків при формуванні кредитного портфеля банку запропоновано вважати індекс концентрації проблемної (зокрема, простроченої) заборгованості (I_{el}) та визначати його як відношення частки проблемної заборгованості досліджуваного банку в певному регіоні у загальному її регіональному обсязі, до частки кредитів досліджуваного банку в регіоні у загальному обсязі регіональних кредитних потоків. За рівнем концентрації кредитних ризиків банку регіони можна згрупувати таким чином: група I – регіони, що є найбільш сприятливими для активізації кредитної діяльності банку; група II – регіони з проміжним рівнем концентрації кредитних ризиків на їх території; група III – проблемні регіони, на території яких сконцентровано значний обсяг простроченої заборгованості даного банку. Автором розраховано граничні межі виокремлення відповідних груп регіонів для кожного року аналізу.

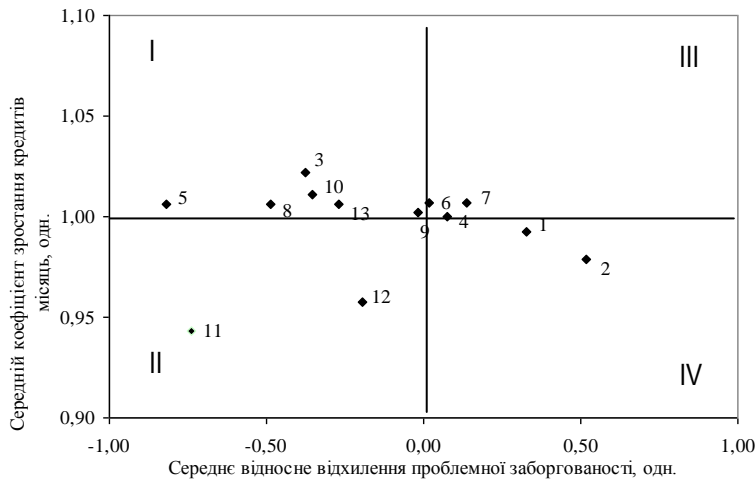
Оцінку якості регіонального розміщення філіальної мережі та її впливу на ризик кредитного портфеля банку доцільно проводити на основі порівняння місця відповідного регіону у сформованому кожним банком рейтингу за рівнем концентрації кредитних ризиків з місцем у рейтингу за рівнем територіальної концентрації філіальної мережі цього банку (I_{bn}).

Стандартизацію місця відповідного регіону в проранжованому рейтинговому ряді запропоновано здійснювати шляхом розрахунку відносної рейтингової позиції (RRP) та визначати її як відношення місця певного регіону в рейтингу до порядкового номера останнього місця в рейтингу. Вона показує в частках одиниць, на скільки місце регіону в рейтингу віддалене від початку проранжованої сукупності. Якщо RRP за індексом I_{el} є нижчою, ніж RRP за індексом I_{bn} , то сформований банком варіант розміщення представництв та філіалів зумовлює формування сукупного кредитного портфеля, ризик якого перевищує середній кредитний ризик в банківській системі країни в цілому. На основі результатів дослідження регіональних аспектів оцінки кредитного ризику АТ “ОТП Банк”, фрагмент яких представлено в табл. 1, розроблено пропозиції щодо вибору регіональних пріоритетів у розвитку філіальної мережі щодо регіональної диференціації інструментів реалізації стратегії управління кредитним ризиком.

Регіональні аспекти оцінки кредитного ризику АТ “ОТП Банк”

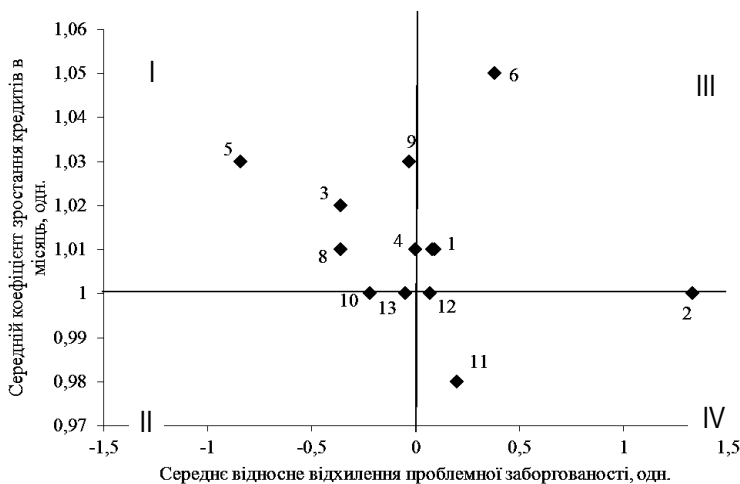
Регіон	2009 та 2010 рр.		2009 р.				2010 р.			
	I_{bn}	ВПП за I_{bn}	I_{el}	Рейтинг	Група	ВПП за I_{el}	I_{el}	Рейтинг	Група	ВПП за I_{el}
Автономна Республіка Крим	0,09	0,50	1,05	9	I	0,41	1,23	14	I	0,58
Вінницька обл.	0,05	0,64	1,30	13	II	0,59	1,41	18	II	0,75
Волинська обл.	0,07	0,59	1,66	20	III	0,91	1,27	15	I	0,63
Дніпропетровська обл.	0,13	0,23	0,90	3	I	0,14	0,48	1	I	0,04
Донецька обл.	0,16	0,05	1,03	8	I	0,36	0,90	6	I	0,25
Житомирська обл.	0,05	0,68	1,63	18	III	0,82	0,97	7	II	0,29
Закарпатська обл.	0,13	0,18	1,17	11	I	0,50	1,46	19	II	0,79
Запорізька обл.	0,11	0,41	0,97	5	II	0,23	0,82	4	I	0,17
Івано-Франківська обл.	0,02	0,91	1,02	7	I	0,32	1,12	12	I	0,50
Київська обл. та м. Київ	0,15	0,09	0,91	4	I	0,18	1,04	10	I	0,42
Кіровоградська обл.	0,02	0,86	1,91	21	III	0,95	1,06	11	I	0,46
Луганська обл.	0,09	0,45	1,44	17	II	0,77	1,65	22	II	0,92
Львівська обл.	0,11	0,32	1,38	15	II	0,68	1,48	20	II	0,83
Миколаївська обл.	0,11	0,36	2,03	22	III	1,00	1,80	23	II	0,96
Одеська обл.	0,11	0,27	0,76	1	I	0,05	0,76	3	I	0,13
Полтавська обл.	0,06	0,64	1,02	7	I	0,32	0,86	5	I	0,21
Рівненська обл.	0,01	1,00	1,65	19	III	0,86	1,29	17	I	0,81
Сумська обл.	0,07	0,55	1,44	17	II	0,77	1,28	16	I	0,67
Тернопільська обл.	0,04	0,73	1,30	12	II	0,55	1,06	11	II	0,46
Харківська обл.	0,15	0,14	1,41	16	II	0,73	1,57	21	II	0,88
Херсонська обл.	0,03	0,82	1,18	12	I	0,55	0,99	8	I	0,33
Хмельницька обл.	0,07	0,59	1,01	6	I	0,27	1,17	13	I	0,54
Черкаська обл.	0,04	0,77	1,34	14	II	0,64	0,74	2	I	0,08
Чернівецька обл.	0,07	0,59	0,79	2	I	0,09	2,98	24	III	1,00
Чернігівська обл.	0,02	0,95	1,08	10	I	0,45	1,00	9	I	0,38

Автором обґрунтовано доцільність використання методів стратегічного портфельного аналізу при формуванні галузевих пріоритетів кредитної діяльності банку в контексті забезпечення необхідної якості кредитного портфеля за критерієм сукупного кредитного ризику. Розроблено матрицю конкурентного позиціонування кредитних ризиків окремих видів економічної діяльності в залежності від варіації проблемної заборгованості та динаміки кредитування (рис. 5).

а) 2009 р.

- 1 – сільське господарство, мисливство та лісове господарство;
- 2 – рибальство, рибництво;
- 3 – добувна промисловість;
- 4 – переробна промисловість;
- 5 – виробництво та розподілення електроенергії, газу та води;
- 6 – будівництво;
- 7 – торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку;
- 8 – діяльність готелів та ресторанів;
- 9 – діяльність транспорту та зв'язку;
- 10 – операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям;
- 11 – освіта;
- 12 – охорона здоров'я та надання соціальної допомоги;
- 13 – надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту

б) 2010 р.

- I – зона консервативної стратегії безпечного кредитування;
- II – зона компромісної стратегії безпечного кредитування;
- III – зона компромісної стратегії ризикового кредитування;
- IV – зона агресивної стратегії ризикового кредитування

Рис. 5. Матриця конкурентного позиціонування кредитних ризиків окремих видів економічної діяльності в Україні у 2009-2010 рр.

Автором сформульовано пропозиції щодо оптимізації галузевої структури кредитного ризику банку та адресного застосування заходів управлінського впливу для АТ “ОТП Банк”.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення науково-прикладної задачі, що виявляється в удосконаленні науково-методичних підходів до управління кредитним ризиком в комерційних банках та ризиком кредитного портфеля з урахуванням регіональних та галузевих пріоритетів кредитної політики банку.

За результатами дисертаційного дослідження зроблено наступні висновки:

1. Кредитний ризик банку являє собою кількісно оцінену можливість невідповідності очікуванням об'ємних, просторових та часових параметрів фінан-

сових потоків, пов'язаних з поверненням тіла кредитів та відсотків за ними позичальниками, в результаті цілеспрямованого або стихійного порушення порядку здійснення процесу банківського кредитування, що призводить до зміни якості фінансового стану та динаміки розвитку банку. Він займає одне з провідних місць в складі ризиків-факторів, які виявляються у відхиленні фактичних фінансових потоків від очікуваних з відповідною зміною фінансових результатів банку та обсягів активів і пасивів.

2. При управлінні кредитним ризиком банку слід відокремлювати специфічні ризики окремого позичальника, які обумовлені країною розташування його бізнесу, регіоном локалізації його бізнес-інтересів, специфікою його діяльності тощо, а також ризик портфеля кредитних вкладень, в якому до певної міри усереднюються індивідуальні ризики позичальників з врахуванням їх структури. Крім того, при управлінні кредитним ризиком банку доцільно враховувати їх розподіл на мікро- та макрорівнях, а також за етапами процесу кредитування з наступною диференціацією їх за характером впливу на прямі (пов'язані з втратою тіла кредиту та відсотків) та непрямі.

3. З метою застосування системного підходу до управління кредитним ризиком в банку автором впорядковано функціональне навантаження підсистем інституційного, організаційного, методичного та процесно-функціонального забезпечення, запропоновано розділити принципи управління кредитним ризиком банку на загальні та специфічні, а також обґрунтовано зміст кожного з них. Результатом системного управління кредитним ризиком в банку має стати гнучкість, цілісність та інтеграційна взаємодія організаційно-інституціональних та методичних компонентів, координація діяльності відповідних центрів відповідальності банку, об'єднаних у цільові та функціональні підсистеми.

4. Базовим елементом в системі ризик-менеджменту банку є оцінка індивідуального кредитного ризику позичальників, яку запропоновано здійснювати з урахуванням ймовірності дефолту позичальника за основною сумою боргу (залежно від стану та достатності фінансових ресурсів позичальника) та за відсотками по кредиту (залежно від співвідношення між валовою рентабельністю активів позичальника та середньозваженою ставкою відсотка за позиковим капіталом після його поповнення за рахунок нового кредиту).

5. Можливість настання ризику неповернення відсотків за кредитом може бути спрогнозована на основі рівня запасу процентної кредитоспроможності позичальника, який запропоновано розраховувати як співвідношення диференціалу фінансового важеля та валової рентабельності активів позичальника.

6. При оцінці ринкової доходності кредитної операції банку слід враховувати річну ставку відсотків за кредитом, розмір втрат банку у випадку дефолту позичальника, який визначається залежно від ринкової вартості застави і іншого забезпечення по позиції. Вона не залежить від порядку погашення позичальником основної суми боргу за кредитом, але визначається ймовірністю дефолтів позичальника за основної сумою боргу та за відсотками по кредиту. Як індивідуальний за кожним кредитним договором страховий резерв доцільно використовувати рівень середньорічних втрат ринкової доходності кредиту для банку.

7. При управлінні кредитним портфелем банку з урахуванням фактора ризику запропоновано враховувати обов'язковість забезпечення його відповідності сформованій банком кредитній політиці, необхідність ранжування кредитних заявок в порядку зниження коефіцієнта співвідношення ринкової доходності і потреби позичальника в кредиті, можливість коригування структури кредитного портфеля банку, виходячи з обмежень його ресурсних можливостей та вимог до доходності. Ці вимоги покладені в основу розробленої автором структурно-логічної схеми процесу формування та оптимізації кредитного портфеля банку.

8. З метою врахування регіональних ризиків при формуванні кредитного портфеля банку, більш обґрунтованого вибору регіональних пріоритетів у розвитку філіальної мережі банку та регіональної диференціації при виборі стратегії управління кредитним ризиком запропоновано здійснювати порівняння відносних рейтингових позицій регіонів, обчислених за індексом концентрації проблемної (зокрема, простроченої) заборгованості банку та за рівнем територіальної концентрації його філіальної мережі.

9. Значний потенціал для застосування при формуванні галузевих пріоритетів кредитної діяльності банку в контексті забезпечення необхідної якості кредитного портфеля за критерієм сукупного кредитного ризику має використання стратегічного портфельного аналізу. В роботі розроблено матрицю конкурентного позиціонування кредитних ризиків окремих видів економічної діяльності; виділено в ній зони консервативної стратегії безпечного кредитування, компромісної стратегії безпечного кредитування, компромісної стратегії ризикового кредитування, агресивної стратегії ризикового кредитування; розроблено пропозиції щодо оптимізації галузевої структури кредитного ризику банку та адресного застосування заходів управлінського впливу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Публікації у наукових фахових виданнях

1. Д'яконов К. М. Концептуальні засади удосконалення механізму управління кредитним ризиком в банку / К. М. Д'яконов // *Фінанси, учет, банки.* – 2010. – № 1(16). – С. 164–171 (0,15 друк. арк.).
2. Д'яконов К. М. Оптимізація ризику кредитного портфеля банку / К. М. Д'яконов // *Наука й економіка.* – 2010. – № 2 (18). – С. 35–41 (0,43 друк. арк.).
3. Д'яконов К. М. Механізм урахування впливу ризиків на оцінку фінансових інструментів за допомогою бета-коефіцієнту / К. М. Д'яконов, Д. В.Олексіч // *Зб. наук. пр. Черкаського державного технологічного університету. Серія “Економічні науки” : Випуск 22 : У двох частинах / М-во освіти і науки України, Черкас. дер. технол. ун-т.* – Черкаси : ЧДТУ, 2009. – Ч. II. – С. 127–130 (0,33 друк. арк.). *Особистий внесок: систематизація підходів до врахування впливу ризиків на оцінку фінансових інструментів* (0,17 друк. арк.).
4. Д'яконов К. М. Стратегічні цілі формування комплексної системи ризик-менеджменту банку / К. М. Д'яконов // *Економічний простір : збірник наукових праць.* – № 20/1. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2008. – С. 82–89 (0,41 друк. арк.).

5. Д'яконов К. Термінологічні проблеми побудови системи управління клієнтською базою банку / К. Д'яконов, В. Федірко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – Випуск 21. – С. 149–154 (0,3 друк. арк.). *Особистий внесок: обґрунтування впливу управління клієнтською базою банку на систему управління кредитним ризиком банку* (0,15 друк. арк.).

Публікації в інших виданнях

6. Д'яконов К. М. Вплив світової фінансової кризи на рівень кредитних ризиків в Україні / К. М. Д'яконов // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник тез доповідей XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (28–29 жовтня 2010 р.) : у 2 т. / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – Т. 2. – С. 71–73 (0,15 друк. арк.).
7. Д'яконов К. М. Підходи до управління інвестиційним портфелем банку / К. М. Д'яконов // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України [Текст] : збірник тез доповідей X Всеукраїнської науково-практичної конференції (22–23 листопада 2007 р.) : у 2 т. / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – Т. 1. – С. 134–136 (0,1 друк. арк.).
8. Д'яконов К. М. Місце кредитного ризику в системі банківських ризиків / К. М. Д'яконов // Збірник тез доповідей Шостої міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених “Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації” (26–27 лютого 2009 року в Тернопільському національному економічному університеті). Частина 2. – Тернопіль : Видавництво ТНЕУ “Економічна думка”. – 2009. – С. 72–74 (0,1 друк. арк.).
9. Д'яконов К. Н. Кредитный риск индивидуального заемщика: особенности и инструменты управления / К. Н. Д'яконов // Международные и национальные особенности прикладной экономики : сборник статей II Международной научно-практической конференции. – Пенза : Приволжский Дом знаний, 2008. – С. 222–224 (0,12 друк. арк.).
10. Д'яконов К. М. Проблеми кількісної оцінки кредитних ризиків банку / К. М. Д'яконов // I Міжнародна науково-практична конференція “Проблеми формування нової економіки XXI століття” : збірник наукових праць. – Том 6. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2008. – С. 64–66 (0,19 друк. арк.).
11. Д'яконов К. М. Концептуальні напрямки управління кредитним ризиком в комерційному банку / К. М. Д'яконов // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник тез доповідей XI Всеукраїнської науково-практичної конференції (30–31 жовтня 2008 р.) : у 2-х т. / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Націо-

- нального банку України”. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2008. – Т. 2. – С. 143–144 (0,1 друк. арк.).
12. Д’яконов К. М. Джерела виникнення кредитного ризику банку / К. М. Д’яконов // *Materialy Mezinarodni vedecko-prakticka conference “Vedecky industry evropskeho kontinentu”* (27 listopadu – 05 prosincu 2008 roku). – Dil 1. *Ekonomicke vedy*. – Praha : Publishing House “Education and Science” s.r.o. – С. 27–30 (0,15 друк. арк.).
 13. Д’яконов К. Проблеми розрахунку величини грошового потоку у банківській сфері / К. Д’яконов, Д. Олексіч // *Розвиток фінансово-кредитної системи України: здобутки, проблеми, перспективи : тези доповідей III Всеукраїнської науково-практичної конференції аспірантів та молодих вчених, 25–26 жовтня 2007 р.* / Відп. за вип. Б. І. Пшик. – Львів : ЛІБС УБС НБУ, 2007. – С. 200–202 (0,1 друк. арк.). *Особистий внесок: обґрунтування напрямків врахування кредитної діяльності при оцінці грошових потоків банку* (0,05 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Д’яконов К.М. Управління кредитним ризиком комерційного банку. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. – Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”, Суми, 2011.

Дисертаційне дослідження присвячене розвитку відомих та обґрунтуванню нових науково-методичних підходів до управління кредитним ризиком в комерційних банках, практичних положень формування кредитного портфеля банків з урахуванням фактора ризику. В роботі систематизовано теоретичну базу дослідження економічних ризиків; виокремлено місце кредитних ризиків в системі банківських ризиків; узагальнено методичну базу управління кредитним ризиком в банку; визначено фінансово-економічні передумови зростання ризиковості кредитної діяльності банків України, проблеми та перспективні напрямки практичної діяльності з управління ризиками кредитування у вітчизняних банках (на прикладі АТ “ОТП Банк”); обґрунтовано концептуальні основи формування комплексної системи управління кредитним ризиком в банку; удосконалено наукові підходи до управління індивідуальним кредитним ризиком позичальників; розвинуто методичне підґрунтя управління ризиком кредитного портфеля банку; розроблено механізм врахування регіональних та галузевих аспектів при управлінні кредитним ризиком банку.

Ключові слова: банки, банківські ризики, кредитний ризик, ризик-менеджмент, ймовірність дефолту, позичальник, кредитний портфель.

АННОТАЦИЯ

Дьяконов К.Н. Управление кредитным риском коммерческого банка. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – Деньги, финансы и кредит. – Государственное высшее учебное заведение “Украинская академия банковского дела Национального банка Украины”, Сумы, 2011.

Работа посвящена усовершенствованию научно-методических подходов к управлению кредитным риском в коммерческих банках, разработке практических положений формирования кредитного портфеля банков с учетом фактора риска.

Кредитный риск банка предложено трактовать как количественно оцененную возможность несоответствия ожиданиям объемных, пространственных и временных параметров финансовых потоков, связанных с возвратом заемщиками тела кредитов и процентов по ним, в результате целенаправленного или стихийного нарушения порядка банковского кредитования, что приводит к изменению качества финансового состояния и динамики развития банка.

При управлении кредитным риском банка предложено разделять специфические риски отдельного заемщика, обусловленные страной расположения его бизнеса, регионом локализации его бизнес-интересов, спецификой его деятельности и пр., а также риск портфеля кредитных вложений, в котором усредняются индивидуальные риски заемщиков с учетом их структуры.

С целью применения системного подхода к управлению кредитным риском в банке автором упорядочена функциональная нагрузка подсистем институционального, организационного, методического и процессно-функционального обеспечения; предложено разделить принципы управления кредитным риском банка на общие и специфические, а также обосновано содержание каждого из них.

Оценку индивидуального кредитного риска заемщика предложено осуществлять с учетом вероятности его дефолта за основной суммой долга (в зависимости от состояния и достаточности финансовых ресурсов заемщика) и за процентами по кредиту (в зависимости от соотношения между валовой рентабельностью активов заемщика и средневзвешенной ставкой кредитного процента). Прогнозирование возможности наступления риска невозврата процентов по кредиту предложено осуществлять на основе уровня запаса процентной кредитоспособности заемщика и рассчитывать его как соотношение дифференциала финансового рычага и валовой рентабельности активов заемщика.

Обосновано, что при оценке рыночной доходности кредитной операции банка следует учитывать годовую ставку процентов по кредиту, размер потерь банка в случае дефолта заемщика, который определяется в зависимости от рыночной стоимости залога и другого обеспечения по ссуде. Она не зависит от порядка погашения заемщиком основной суммы долга по кредиту, но определяется вероятностью дефолтов заемщика по основной сумме долга и по процентам. В качестве индивидуального по каждому кредитному договору страхового резерва предложено использовать уровень среднегодовых потерь рыночной доходности кредита для банка.

Разработана структурно-логическая схема процесса формирования и оптимизации кредитного портфеля банка, учитывающая обязательность обеспечения его соответствия сформированной банком кредитной политике, необходимость ранжирования кредитных заявок в порядке снижения коэффициента соотношения рыночной доходности и потребности заемщика в кредите, возможность корректирования структуры кредитного портфеля банка исходя из ограничений его ресурсных возможностей и требований к доходности.

С целью учета региональных рисков при формировании кредитного портфеля банка, более обоснованного выбора региональных приоритетов в развитии филиальной сети и региональной дифференциации при выборе стратегии управления кредитным риском предложено осуществлять сравнение относительных рейтинговых позиций регионов, рассчитанных на основе индекса концентрации проблемной (просроченной) задолженности банка и уровня территориальной концентрации его филиальной сети.

Разработана матрица конкурентного позиционирования кредитных рисков отдельных видов экономической деятельности; выделены в ней зоны консервативной стратегии безопасного кредитования, компромиссной стратегии безопасного кредитования, компромиссной стратегии рискованного кредитования, агрессивной стратегии рискованного кредитования; разработаны предложения по оптимизации отраслевой структуры кредитного риска банка.

Ключевые слова: банки, банковские риски, кредитный риск, риск-менеджмент, вероятность дефолта, заемщик, кредитный портфель.

SUMMARY

Dyakonov K.M. Credit risk management of commercial bank. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Economics by specialty 08.00.08. – Money, Finance, Credit. – The Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine, Sumy, 2011.

The dissertation research is devoted to the development of known and foundation of new scientific and methodological approaches to credit risk management in commercial banks, practical statements of credit portfolio formation of the bank adjusted for risk factor. Theoretical base of investigation of economic risks is systemized in the research; the place of credit risks in the system of bank risks is defined; the methodological base of credit risk management in bank is extended; financial and economical premises of increase of credit activity riskiness of banks of Ukraine, problems and perspective trends of practical activity of credit risk management in domestic banks (on example of OTP Bank) are defined; conceptual bases of formation of complex system of credit risk management in bank are grounded; scientific approaches to management of individual credit risk of borrowers is improved; methodical principles of credit portfolio risk management of bank is developed; mechanism of consideration of regional and branch aspects during credit risk management in bank is worked out.

Key words: banks, bank risks, credit risk, risk-management, probability of default, borrower, credit portfolio.

Відповідальний за випуск
доктор економічних наук, професор
С.М. Козьменко

Підписано до друку 05.05.2011.
Формат 60x90/16. Обл.-вид. арк. 0,9.
Гарнітура Times. Тираж 100 пр.

Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”
40000, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК № 3160 від 10.04.2008